

ОСВІТА І НАУКА В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ ТА КОНФЛІКТІВ У ХХІ СТОЛІТТІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

ГО «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ»
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ДУ «ІНСТИТУТ ЕНДОКРИНОЛОГІЇ ТА ОБМІНУ РЕЧОВИН
ІМ. В.П. КОМІСАРЕНКА НАМН УКРАЇНИ»
ДУ «ІНСТИТУТ НЕВРОЛОГІЇ, ПСИХІАТРІЇ ТА НАРКОЛОГІЇ НАМН УКРАЇНИ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МОН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ПОЛЬСЬКИЙ КАМПУС КИЇВСЬКОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(М. БИТОМ, ПОЛЬЩА)
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ГАБРОВО (БОЛГАРІЯ)
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ – ВАРНА (БОЛГАРІЯ)
ГО «МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ ОСВІТИ І НАУКИ»
ГО «СПІЛКА ОСВІТЯН УКРАЇНИ»
ГО «АСОЦІАЦІЯ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ І ПСИХОАНАЛІТИКІВ УКРАЇНИ»
ВГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЛІКАРІВ-ПСИХОЛОГІВ»

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ОСВІТА І НАУКА В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ ТА КОНФЛІКТІВ У ХХІ СТОЛІТТІ»

(08–09 грудня 2023 року)

м. Київ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Київ
ДП «Експрес-об'ява»
2023

УДК 327.5[001.89+378](477)[2014/2023]
О72

**Міжнародна науково-практична конференція
присвячена аналізу актуальних проблем
освіти і науки в умовах
глобальних криз та конфліктів.**

О72 **Освіта і наука** в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті» (Київ, 08–09 грудня 2023 року). / упор. В. Шпак; за загальною редакцією С. Табачнікова. Київ : ДП «Експрес-об'ява», 2023. 196 с.

ISBN 978-617-7389-28-5

DOI 10.51587/9786-1773-89285-2023-017

До збірника увійшли матеріали і тези доповідей, подані до оргкомітету учасниками Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у XXI столітті» (Київ, 08–09 грудня 2023 року).

Матеріали будуть актуальними для науковців, працівників освіти, студентів, молодих вчених і широкого кола читачів.

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

УДК 327.5[001.89+378](477)[2014/2023]

ISBN 978-617-7389-28-5

© ГО «НАН ВО УКРАЇНИ», 2023

ЗАПОРОЖАН Валерій Миколайович, МАРІЧЕРЕДА Валерія Геннадіївна, ХАНЖИ Володимир Борисович	
НООЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ТА ПРИРОДИ В ДОБУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ	71
ЗАХАРЧЕНКО Петро Павлович, ЛАВРИК Галина Володимирівна	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАРЛАМЕНТАРІВ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	82
КОРЕЦЬ Микола Савич, ІЩЕНКО Світлана Михайлівна	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА УНІФІКАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ, ТА НАУКОВО-ПРЕДМЕТНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	91
МАМОНОВ Костянтин Анатолійович, КОВАЛЕНКО Людмила Борисівна	
ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ: ПРОБЛЕМИ ОСВІТЯН ТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	94
РАХМАНОВ Вагіф Мамед Огли, РАХМАНОВ Васіф Вагіф Огли	
АЛГОРИТМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ У ХВОРИХ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХОМОВНОГО РОЗВИТКУ ТА ДЕПРИВАЦІЄЮ СЛУХУ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	104
ТАРАСЕНКО Галина Сергіївна	
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ XXI СТОЛІТТЯ	119
ВУЙЧЕНКО Марина Анатоліївна, ШАТОХІН Анатолій Миколайович	
СОЦІАЛЬНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ВИПУСКНИКІВ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА	125

чого навчання, народжуються ідеї-концепти культурологічно спрямованої виховної діяльності, підвищується креативність професійного мислення й поведінки на основі особистого культурно-ціннісного зростання.

Список літератури:

1. Кремень Василь. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Філософія освіти*. 2008. 1-2(7). С.15-21.
2. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 545 с.
3. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин : Видавець П.П. Лисенко, 2013. Вип. 6. С.104-108.
4. Байдик В.В., Буряк О.О., Кечик О.О. Підвищення кваліфікації вчителів у нових реаліях: проблеми та шляхи вирішення. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 3 (204). С. 38-42.

УДК 331.08

СОЦІАЛЬНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ВИПУСКНИКІВ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА

ВУЙЧЕНКО Марина Анатоліївна,
д.е.н., професор,

ШАТОХІН Анатолій Миколайович,
д.соц.н., професор
Уманський національний університет садівництва,
м. Умань, Україна

Анотація. Викладено результати соціологічного моніторингу соціально-професійної кар'єри випускників Уманського національного університету садівництва 1950-2010 років. Встановлено, що існують суттєві відмінності в професійній самореалізації випускників університету 1950–1990 років («радянського періоду») та 1991–2010 років («періоду незалежності»). В цілому випускники високо оцінюють рівень своєї професійної підготовки у порівнянні із іншими навчальними закладами.

Ключові слова: вища освіта, соціальна кар'єра, самореалізація особистості.

Abstract. The results of the sociological monitoring of the social-professional career of the graduates of the Uman' national university of horticulture of 1950-2010 are represented. It is established that there are significant differences in the professional self-realization of university graduates in 1950-1990 ("Soviet period") and 1991-2010 ("independence period"). In general, graduates highly appreciate the level of their professional training in comparison with other educational institutions.

The keywords: higher education, social career, achievement of personality.

Вступ. Мислителів усіх часів хвилювала екзистенціальна проблема: навіщо людина приходить у цей світ, як вона почуває себе у ньому і з якими здобутками людина покидає цей світ? Пошук відповідей на ці питання породив низку теорій і концепцій в соціології, менеджменті, психології, соціальній філософії та інших соціальних та поведінкових науках. При цьому вживаються близькі за змістом терміни: «соціальна кар'єра», «реалізація життєвих стратегій», «соціальна мобільність», «соціалізація» тощо.

Проблема соціальної кар'єри особистості є однією з провідних в менеджменті. За змістом термін «кар'єра» (франц. *carrier* – віз та італ. *carriera* – біг, життєвий шлях) означає успішне просування особистості в професійній, службовій, науковій, громадській та інших видах діяльності. Насамперед, це успішне просування або «шлях до успіху». Це одночасно й процес, й результат діяльності [1,4–6]. Соціально-професійна кар'єра характеризується переміщенням людини в ієрархії посад (висхідна, низхідна, зигзагоподібна), а також швидкістю просування (нормальна, стрімка, повільна) [2, с. 170]. Якщо мотивом актуалізації життєвих стратегій виступає лише задоволення власних потреб, то це називають «кар'єризмом».

Останнім часом набувають важливого значення загальні умови самореалізації особистості (війни, революції, соціальні трансформації, зовнішня загроза), а також родинні зв'язки (вдалий шлюб, кумівство), знайомства з «впливовими людьми» та «його величність випадок», щасливий збіг обставин.

Проблему соціальної кар'єри особистості розглядають представники різних наук: соціологи, психологи, менеджери тощо. Особливо слід відмітити праці Є. Головахи, М.П. Лукашевича, Дж. Міддлтона, П. Сорокіна, Я. Щепанського, У. Х'юза та інші.

Соціологи зосереджують основну увагу насамперед на соціальних переміщеннях індивідів, шансах на кар'єру, а також на факті її усвідомлення, на оцінках, на цілях і мотивах трудової кар'єри, на аналізі і проектуванні типів соціальної кар'єри, діагностуванні професійної спрямованості і перспектив розвитку здібностей особистості, виборі оптимального для особистості типу соціальної і трудової кар'єри [2, с. 171]. Зокрема, П. Сорокін розглядав соціальну мобільність як індивідуальну, так і групову в економічній, політичній і професійній сферах. Синонімами тут виступають «професійне просування», «просування службовими сходинками», «професійне зростання», а також «внутрігенераційна соціальна мобільність» [5, с. 180]. В західній соціології вживається також термін «посадова кар'єра» як послі-

довний прогрес у статусі та доходах, що є важливою умовою функціонування «середнього класу». Вивчається й непрофесійна кар'єра (девіантна кар'єра), «моральна кар'єра»)[3, с.277].

Американський соціолог Росс А. Вебер, досліджуючи шляхи становлення кар'єри в різних сферах суспільного життя, прийшов до висновку, що вона має сім фаз, залежно від віку людини. *Перша фаза* (16–22 рр.) – вихід з під надмірної опіки сім'ї, батьків. Таку можливість дає праця. Це – підготовка до кар'єри. *Друга фаза* (22–29 рр.) – становлення особистої соціальної зрілості. Формуються соціальні зв'язки, вдосконалюється кваліфікація, утворюється сім'я. *Третя фаза* (29–32 рр.) – роки пошуку і змін. *Четверта фаза* (32–39 рр.) – фаза стабілізації. Людина вже добре знає, на що вона здатна. Більшість людей «знаходять себе», частина продовжує пошуки. *П'ята фаза* (39–43 рр.) період очікувань. Для більшості припинення пошуків «журавля в небі», а найбільш амбітні продовжують шукати свій шанс. *Шоста фаза* (43–50 рр.) – період нового розквіту. Навіть ті, хто досяг бажаного, прагне бути корисним в умовах наступу молоді. *Сьома фаза* (після 50 рр.) – використання набутого досвіду і життєвої мудрості. Ветерани – основа монолітності трудових колективів [4, с. 218–219].

Результати дослідження. Понад два десятиріччя ми слідкували за змінами у соціальних позиціях випускників університету. Проводилося анкетування випускників, які приїжджали на традиційні зустрічі, а також комплексні дослідження студентів УНУС. Анкети та інші документи про життєвий шлях наших випускників зберігаються в Музеї УНУС.

Як свідчать дані наших соціологічних досліджень, за радянських часів трудова кар'єра випускника аграрного вузу в значній мірі залежала від соціального походження студентів. В середині 80-х років минулого століття три чверті студентів Уманського сільськогосподарського інституту були вихідцями з сімей колгоспників і працівників радгоспів, а також спеціалістів сільського господарства, переважна більшість яких теж закінчили наш інститут. Продовження хліборобських традицій батьків було важливим мотивом обрання сільськогосподарського вузу.

В 90-х роках ситуація помітно змінилася, що стало результатом змін у соціальній структурі українського суспільства. На межі тисячоліть, як свідчать наші дослідження, лише половина батьків абітурієнтів працювали у сільському господарстві. Решта представляли інші соціальні групи: інтелігенцію, службовців, підприємців, працівників торгівлі, освіти, охорони здоров'я. Характерно, що збільшилась гетерогенність сімей студентів,

На початку третього десятиріччя ХХІ століття, як показують останні дослідження, прагнення сільської молоді продовжити справу батьків-хліборобів ледь помітні.

Зміни в стартових соціальних позиціях позначились на результатах реалізації життєвих стратегій спеціалістів. За даними опитування 472 випускників 1950-1985 років, 30 % з них працювали в колгоспах і радгоспах, 27 % – в керівних органах Агропрому, 18 % – в сільськогосподарських вузах і технікумах, 14 % – в сільськогосподарських НДІ та лабораторіях, 7 % – у державних адміністраціях. Серед респондентів третина були головними і провідними спеціалістами, 12 % – головами колгоспів, 10 % працювали в інших державних та сільськогосподарських органах на керівних посадах [6, с. 236].

Останні опитування випускників УНУС були проведені у 2011-2014 рр. (n=226). Аналіз анкет та інших особистісних документів випускників дають підстави вважати, що наш навчальний заклад готує спеціалістів високої професійної якості, переважна більшість яких досягла значного рівня самореалізації і є гордістю вузу. Уманський національний університет садівництва заснований 1844 р., тобто 180 років тому. Серед наших випускників 23 Герої соціалістичної праці, Герой Радянського Союзу, Герой України, кавалер усіх ступенів Ордена «Слави», тисячі нагороджені орденами і медалями, мають почесні та наукові звання.

За самооцінками, 41,9 % випускників змогли досягти найбільшого успіху у сільському господарстві, 24,9 % – в управлінській діяльності, 9,6 % – у науково-педагогічній, 1,3 % – у політичній діяльності. Характерно, що майже кожен п'ятий респондент (18,8 %) найбільших успіхів досягнув у своїй родині, облаштуванні побуту та вихованні дітей.

Однак є помітні відмінності у соціальній кар'єрі та самореалізації окремих груп випускників, яких ми умовно поділили на дві частини: випускники 1950-1990 років («радянських часів») та 1991-2010 років («часів незалежності»).

Виявилися суттєві відмінності в результатах самореалізації наших випускників. Особливо це помітно в позиціях «сільськогосподарське виробництво» (54,1 % проти 32,8 %), «управлінська діяльність» (19,4 % проти 29,0 %) та «науково-педагогічна діяльність» (13,3 % проти 6,9 %), в розв'язанні сімейно-побутових проблем (16,3 % проти 20,6 %). Як бачимо, представники старшого покоління більше досягли успіхів у виробничій та науково-педагогічній діяльності, а молодого покоління – в сімейно-побутовій та управлінській сферах.

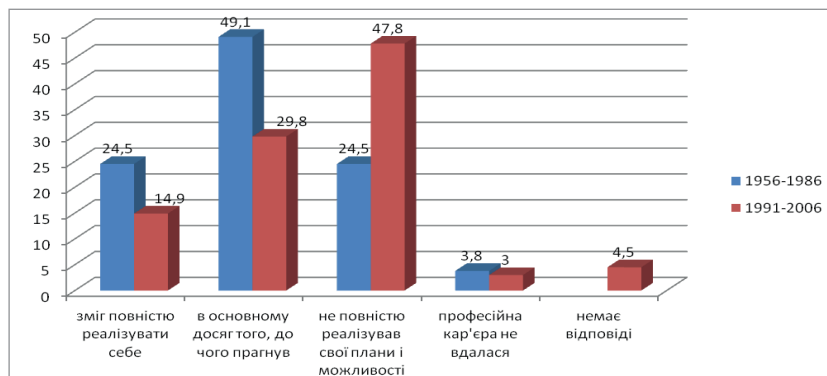

Рис. 1. Самооцінка респондентів щодо результативності своєї професійної діяльності, %

Більше половини наших випускників (57,5 %) вважають свій життєвий шлях вдалим, решта – не зовсім. Однак по групам розбіжності дуже значні: якщо серед випускників 1956-1986 років задоволенням своїми досягненнями три чверті (73,6 %), то у випускників 1991-2006 років – менше половини (44,7 %). Серед тих, хто вважає свою професійну кар'єру не зовсім далою або зовсім невдалою, випускників «радянських часів» дещо більше чверті (28,3 %), а «часів незалежності» – більше половини (55,3 %).

Зрозуміло, що у цих двох когорт не однакова дистанція життєвої самореалізації, проте можна констатувати, що випускники минулих років мали помітно кращі умови для цього, ніж випускники останнього двадцятиріччя.

Відрізняються відповіді наших випускників різних років щодо основних чинників їхнього професійного успіху (або невдачі). Головний чинник – це професійні знання, одержані на заняттях зі спеціальних дисциплін – 71,7 %. Однак, якщо випускники 1956-1989 років на це вказують однотайно (100 %), то серед випускників 1991-2006 років – лише половина (49,3 %). Позитивне значення, на думку респондентів, мали заняття на кафедрах загальноосвітніх (13,3 %) та соціально-політичних дисциплін (10,8 %), участь у творчих колективах факультету громадських професій (11,7 %), а також дружні зв'язки з впливовими людьми (10,8 %), вдалий шлюб, родинні зв'язки (7,5 %), щасливий випадок (4,2 %). Проте значна частина (39,2 %) дякують власній ініціативі та наполегливості (47,2 % проти 32,8 %) відповідно).

Наші випускники в цілому задоволені якістю навчального процесу в університеті. Як високу або вище середньої оцінюють якість підготовки фахівців у нашому університеті, у порівнянні з іншими вузами, 75,8 % випускників. Однак серед випускників «радянських часів» така оцінка сягає 98 %, а «часів незалежності» – 55,2 %. При цьому серед них кожний сьомий

вважає якість підготовки, яку вони отримали в УНУС, як середню або нижче середньої, а майже кожен третій ухилився від відповіді. Особливо нарікають на недостатній рівень практичної підготовки, проблеми працевлаштування, недостатню вимогливість викладачів тощо.

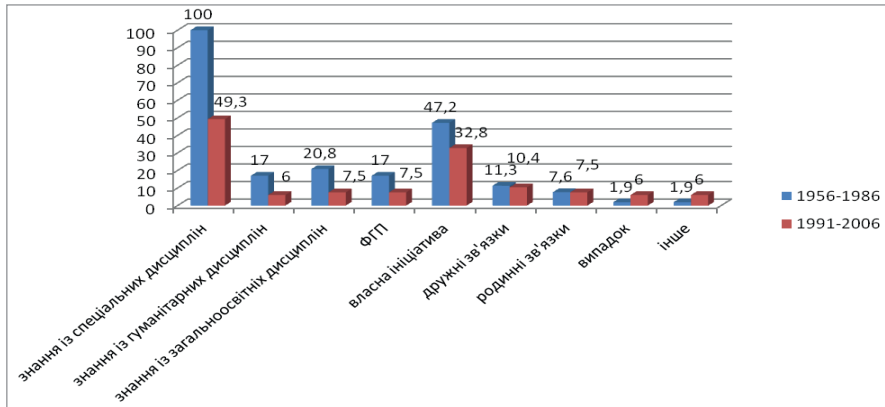

Рис.2. Основні чинники, які, на думку респондентів, сприяли їхньому професійному і життєвому успіху, %

Таким чином, соціологічні дослідження досягнень і невдач соціальної та професійної кар'єри фахівців аграрного профілю дозволяють оцінити реальний стан навчально-виховного процесу, створити якнайкращі умови для реалізації життєвих стратегій наших випускників.

Через відомі обставини (пандемія, війна) ми не змогли поповнити базу даних про наших випускників найближчого п'ятиріччя. На якість навчально-виховного процесу переважно негативно вплинув перехід до вимушеної форми проведення занять дистанційно. Особливо це стосується практичної підготовки спеціалістів.

Ми впевнені, що після перемоги почнеться контр-наступ і в галузі освіти. При цьому знадобиться й досвід мирного часу.

Список літератури

1. Лукашевич М.П., Лукашевич О.М., Шандор Ф.Ф. Кар'єра соціального працівника: менеджмент та самоменеджмент.: Підручник. 2-е вид., доп. і перероб.
2. Соціологічна енциклопедія / Укл. В.Г. Городяненко. К.: Академвидав, 2008. 456 с.
3. Большой социологический словарь (Collins) / Д. Джері, Дж. Джері. Т.1 (А-О). [пер. с англ.]. М.: Вече-АСТ, 2001. 544 с.
4. Герасимчук А.А., Палеха Ю.А., Шиян О.М. Соціологія: Навч. посібник. 4-е вид., випр. й доп. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. 246 с.
5. Шатохін А.М. Соціологія: Підручник для студентів аграрних закладів вищої освіти. Умань: Видавець «Сочинський М.М.». 316 с.
6. Шатохін А.М. Як змінилось студентство аграрних ВНЗ за чверть століття: нові цінності та пріоритети. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2011. №941. Вип. 27: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. С. 251-256.